

GRAŻYNA GENOWEFA GAJEWSKA

PEDAGOGIKA OPIEKUŃCZA A PEDAGOGIKA RODZINY
W TEORII, METODYCE I PRAKTYCE. RAZEM CZY OSOBNO?
STAN I PERSPEKTYWY ROZWOJU

WPROWADZENIE

Celem podjętej refleksji jest ukazanie związków zachodzących między pedagogiką opiekuńczą a pedagogiką rodziny w jej naukowym, metodycznym i praktycznym wymiarze. Krótko omówię: rodowód wskazanych subdyscyplin, wspólne pola ich kategorii treściowych, stan publikacji w latach 2008-2018 oraz aktualny stan struktur naukowych w publicznych uniwersytetach klasycznych w Polsce, specjalności realizowanego w nich kształcenia, wydawane czasopisma naukowe i perspektywy rozwoju. Wymiar praktyczny odniesiony zostanie do wskazania przedmiotu zainteresowań badawczych, który zmieniając się w ostatnim dziesięcioleciu, wytycza perspektywy dalszych poszukiwań, rozwoju naukowego i metodycznego. W tym tekście nie podjęłam refleksji o praktycznym zastosowaniu zgromadzonej wiedzy ogólnej i szczegółowej. Pytaniem jest, czy uzasadnione są takie porównania i czemu mogą służyć? W odpowiedzi wskazać można głównie poszerzenie wiedzy o zakresach treściowych aktualnie nadawanych obu subdyscyplinom, a także m.in.: sposobach prowadzenia poszukiwań naukowych, metodyk szczegółowych odzwierciedlanych m.in.: w opublikowanych monografiach, podręcznikach akademickich, utworzonych strukturach akademickich, realizowanych specjalnościach na kierunku pedagogika w kształceniu na uczelniach wyższych, czy opracowywanych czasopismach naukowych. Przytoczone elementy są uznawane za wskaźniki rozwoju nauki i jej tożsamości

Dr hab. GRAŻYNA GENOWEFA GAJEWSKA, prof. UZ – kierownik Zakładu Pedagogiki Opiekuńczej i Rodziny, Instytut Pedagogiki, Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii Uniwersytetu Zielonogórskiego, al. Wojska Polskiego 69, 65-762 Zielona Góra; e-mail: g.gajewska@ipp.uz.zgora.pl

(Dąbrowski, 2006a; Gajewska, 1997, 2008, s. 476; Pyrzyk, 2017). Zgromadzona na ten temat wiedza może dodatkowo służyć np. zwróceniu większej uwagi na stosowane treści pojęć i ramy subdyscyplin, zasugerować kierunki dalszych badań oraz specjalizacji kształcenia wyższego pedagogów przygotowanych do zadań opiekuńczo-wychowawczych czy pedagogicznej pracy z rodziną i w rodzinie.

Pozornie można bowiem sądzić, że np. przedmiot zainteresowań i kategorie treściowe pedagogiki rodziny jednakowo są rozumiane przez wszystkich jej badaczy i pracowników dydaktycznych. Taki jest on bowiem oczywisty. Każdy przecież rozumie, czym jest rodzina. Naukowcy pedagogiki opiekuńczej na pewno nie rozumieją tak samo, co wielokrotnie ukazane zostało w literaturze. Może być ona rozwijana zarówno w nurcie bardzo wąskim, jak i bardzo szerokim (Wiśniarski, 2005; Dąbrowski, 2006a; Badora, 2017). Jednocześnie większość podręczników skupia się nie na teoretycznych koncepcjach, lecz na ogólnej wiedzy metodycznej, a niekiedy wręcz szczegółowej. Ciekawa więc może być refleksja, dlaczego tak jest i jakie ma to znaczenie dla realizowanego kształcenia profesjonalistów oraz rozwoju subdyscypliny. Pedagogika opiekuńcza rozwijana jest obecnie bardzo często albo jako pedagogika społeczna, dokładniej – jej element, albo jako niezależna subdyscyplina powiązana z pedagogiką rodziny czy innymi, np. resocjalizacyjną, specjalną. Profesjonalna opieka i wychowanie jak i praca z rodziną są współcześnie bardzo potrzebne. Stąd uzasadnione jest poszerzanie wiedzy stanowiącej podstawę tych działań, a także subdyscyplin naukowych oraz metodyk szczegółowych, które się tym zajmują.

1. WYODRĘBNIENIE SIĘ PEDAGOGIKI OPIEKUŃCZEJ I PEDAGOGIKI RODZINY A ZWIĄZKI MIĘDZY NIMI

Formalny początek rozwoju pedagogiki opiekuńczej, która ukonstytuowała się w 1973 roku pod nazwą „pedagogika opiekuńczo-wychowawcza”, nastąpił po jej wyodrębnieniu z pedagogiki społecznej i formalnym połączeniu pedagogiki szkolnej i pedagogiki opiekuńczej (Gajewska, 2009, s. 18). Podobnie można powiedzieć o pedagogice rodziny. Jak podaje D. Opozda:

Wśród różnorodności propozycji porządkowania nauk pedagogicznych, pedagogika rodziny, jeśli jest już lokalizowana, to w grupie subdyscyplin szczegółowych. G. Giugni umiejscawia ją w sektorze pedagogik stosowanych (szczegółowych), skupiającym dyscypliny o praktycznym charakterze, obok pedagogiki szkolnej i pozaszkolnej. W zmodyfikowanej przez Z. Wiatrowskiego propozycji Polskiej Akademii Nauk z 1973 roku, pedagogika rodziny umieszczona jest w drugim dziale (po dziale podstawowych dyscyplin

pedagogicznych), w którym znajdują się szczegółowe dyscypliny pedagogiczne z uwagi na linie rozwoju człowieka (Opozda, 2012, s. 68).

Niemniej jednak rozwój obu subdyscyplin nie wydaje się do roku 1998 jednakowy. Pedagogika opiekuńcza w wielu obszarach (powołania struktur akademickich, rozwoju kadr naukowych, kształcenia wyższego, publikacji, szczególnie podręczników i materiałów konferencji naukowych i metodycznych) dynamicznie powiększała swój dorobek.

Sytuacja ta zaczęła się zmieniać dwadzieścia pięć lat później. Pedagodzy społeczni: S. Kawula, J. Brągiel i A.W. Janke opublikowali pierwszy polski podręcznik zawierający w tytule nazwę „pedagogika rodziny” (Kawula, Brągiel, Janke, 1998), który w uzupełnianej wersji jest wznawiany do dzisiaj (Kawula, Brągiel, Janke, 2014).

Pedagogika rodziny zaczęła więc być uprawiana niezależnie od innych subdyscyplin pedagogicznych wcale nie tak dawno. W *Słowniku pedagogicznym* W. Okonia z roku 1987 wymieniona jest jedynie pedagogika opiekuńcza, powiązana z pedagogiką społeczną i specjalną (Okoń, 1987, s. 224). Z. Dąbrowski w podręczniku do pedagogiki opiekuńczej analizuje związki pedagogiki opiekuńczej z pedagogiką ogólną, społeczną i specjalną, pomijając czy nie biorąc pod uwagę pedagogiki rodziny (Dąbrowski, 2006a, s. 31-33 i 40).

Pierwsze podręczniki z zakresu pedagogiki rodziny w literaturze polskiej zaczęto publikować pod koniec lat 90. ubiegłego stulecia. „Pomimo odmienności historyczno-kulturowych, religijnych etc. Niejednokrotnie rozważano na różnych gremiach międzynarodowych powołanie «gamo logii» lub «familistyki» jako dyscypliny (multidyscypliny) badającej rodzinę pod ważnymi aspektami. Z tych względów uzasadnione wydaje się wyodrębnienie w kręgu nauk pedagogicznych także «pedagogiki rodziny»” (Kawula, 1998, s. 16). Ważny głos decydujący o tożsamości pedagogiki rodziny oddał wieloletni badacz socjologii rodziny Z. Tyszka, stwierdzając, że „pedagogika rodziny jest subdyscypliną pedagogiki *in statu nascendi*, rodzi się, powstaje w oparciu o liczne, szczegółowe badania empiryczne” (Tyszka, 1998, t. 1, s. 12).

W *Encyklopedii pedagogicznej* z 1993 roku autorzy nie wyodrębnili jeszcze pedagogiki rodziny (Pomykało, red., 1993). Znajdują się w niej hasła: „pedagog szkolny”, „pedagogika”, „pedagogika kultury” i „pedagogika opiekuńcza”. J. Maciaszkowa opisując specyfikę ostatniego hasła, jedną ze swoistości wyraża następująco: „Swoistość pedagogiki opiekuńczej wyraża się zatem w podejmowaniu działań, które mają na celu przywracanie naturalnemu środowisku – rodzinie – jej pełnowartościowego funkcjonowania oraz tworzenie zastępczego środo-

wiska opiekuńczo-wychowawczego” (Maciaszkowa, 1993, s. 552-558). Co ciekawe, nie ma opracowanego hasła „pedagogika rodziny” także w *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku* (Pilch, red., 2005), natomiast o pedagogice opiekuńczej napisał w niej M. Winiarski (2005). Szkoda, że w tym tak ważnym dziele możemy przeczytać konstatację, że pedagogika opiekuńcza jest to „dyscyplina nauk pedagogicznych powiązana z pedagogiką społeczną i polityką socjalną, której przedmiotem jest zjawisko opieki nad dziećmi i młodzieżą osieroconymi, opuszczonymi, zaniedbanymi, a także osobami w innych kategoriach wieku, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej” (Winiarski, 2005, s. 173-174). Autor proponuje zawężony obszar zainteresowań nauki, która zgromadziła swój dorobek, także w opracowanych koncepcjach teoretycznych (Dąbrowski, 2006a). Ważne jest więc przy analizach porównawczych subdyscyplin wzięcie pod uwagę tego, jaki obszar zainteresowań, kategorii treściowych nadają im autorzy odmiennych koncepcji.

Dla przykładu – A. Błasiak, wymieniając pedagogikę opiekuńczą jako naukę pedagogiczną, która zajmuje się specyficznym obszarem refleksji i badań nad rodziną, pisze, że podejmuje ona kwestie opieki nad dzieckiem w rodzinie (Błasiak 2010, s.18). Powstaje więc pytanie, dlaczego tylko opieki, a nie opieki i wychowania. Bardzo często po uznaniu za nieprawidłową nazwę „pedagogika opiekuńczo-wychowawcza” (Dąbrowski, 2006a) i posługiwaniu się określeniem „pedagogika opiekuńcza” pomijany jest przez naukowców i praktyków obszar wychowawczy jej zainteresowań.

Przy szerokim jednak rozumieniu kategorii treściowych pedagogiki opiekuńczej inaczej będzie się kształtowała jej zależność z pedagogiką rodziny. Najszerwsze rozumienie pedagogiki opiekuńczej zakłada, że jest ona teoretycznymi podstawami pracy opiekuńczo-wychowawczej, tj. nauką o opiece międzyludzkiej i jej związkach z wychowaniem. Podstawową kategorią opieki jest kategoria rodzinna. Oczywiście jest zatem to, że opieka i wychowanie w rodzinie stanowi wyjściowy i ważny obszar zainteresowań teoretyków i metodyków przyjmujących takie podejście. Pedagogika opiekuńcza ma istotny związek z praktyką, którą wyjaśnia, diagnozuje, formułuje dyrektywy praktyczne (Dąbrowski, 2006a, s. 120-132; Gajewska, 2009; Badora, 2015). Pedagogika opiekuńcza bowiem – na co słusznie wskazuje Z. Dąbrowski – stanowi: „swoisty i różnicowany system wiedzy ogólnej, a więc takiej, w której zawierają się podstawowe pojęcia, twierdzenia i modele teoretyczne w odniesieniu **do całej rzeczywistości** opiekuńczo-wychowawczej lub jej **podstawowych komponentów**, niezależnie od tego, w jakich

formalno-instytucjonalnych kształtach ona się przejawia, kto jest jej przedmiotem i podmiotem” (Dąbrowski, 2006a, s. 24).

Przedmiotem zainteresowań pedagogiki opiekuńczej jest więc cała rzeczywistość opiekuńczo-wychowawcza, w przeciwieństwie do pedagogiki rodziny, która skupia się na jej wybranej formie, tj. na rodzinie. Rozumiejąc tak szeroko treść pedagogiki opiekuńczej, można wskazać wspólne zakresy treści z pedagogiką rodzinną. Jest nią opieka rodzinna, wychowanie opiekuńcze w rodzinie oraz opieka wychowawcza, współpraca instytucji opieki z rodziną i wspomaganie rodziny. W zależności zatem, jak rozumie się pedagogikę opiekuńczą, można powiedzieć, że pedagogika rodziny stanowi jeden z podstawowych obszarów zainteresowań i w mniejszym lub większym zakresie jest jej częścią. W pedagogice opiekuńczej istnieją jednak treści, i to zdecydowanie więcej niż w pedagogice rodziny, które nie należą do obszaru zainteresowań pedagogiki rodziny. Podobnie w pedagogice rodziny są treści, np. dotyczące tych jej faz, w których nie ma w niej dzieci lub osób wymagających opieki, wykraczające poza fazę realizacji przez nią funkcji opiekuńczo-wychowawczych. One zdecydowanie nie stanowią obszaru zainteresowań pedagogiki opiekuńczej. Ogólną zależność obrazuje wykres 1.

Wykres 1. Wspólne treści pedagogiki opiekuńczej i pedagogiki rodziny
Źródło: Opracowanie własne.

Opisane związki między omawianymi subdyscyplinami i wspólne obszary ich zainteresowania naukowego oraz metodycznego można także ukazać na podstawie porównań w formach kształcenia czy dokładniej – szczegółowych treści nadawanych w przedmiotach kształcenia w katalogach, czy treściach podejmo-

wanych w podręcznikach do obu subdyscyplin. Z racji ograniczonych ram tej wypowiedzi, tylko niektóre z nich będą ukazane w dalszej części opracowania.

Jak wskazuje D. Opozda:

Uniwersytety i wyższe uczelnie w swych strukturach wyróżniają jako ważną pedagogicznie problematykę wychowania w rodzinie, objętą działalnością naukową, przez co staje się ona obecna w nazwach katedr i specjalizacjach akademickich czy chociażby w nauczanych przedmiotach objętych programami studiów. Tę rozwojową tendencję odzwierciedlają powstające coraz liczniej publikacje, które już w tytułach eksponują potrzebę subdyscyplinarnego wyodrębnienia pedagogiki rodziny (Opozda, 2012, s. 68).

Nauki o rodzinie rozwijają się na całym świecie. Tworzone są specjalne i interdyscyplinarne zespoły. Na podstawie elektronicznego źródła promocji studiów dla kandydatów na studia można stwierdzić, że w Polsce jest dwanaście uczelni proponujących kierunek nauki o rodzinie. Siedem z nich w klasycznych uniwersytetach publicznych. Prowadzą je obecnie: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – Wydział Studiów nad Rodziną; Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu – Wydział Teologiczny; Uniwersytet Opolski – Wydział Teologiczny; Uniwersytet Rzeszowski – Wydział Pedagogiczny; Uniwersytet Śląski w Katowicach – Wydział Teologiczny; Uniwersytet Szczeciński – Wydział Teologiczny; Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie – Wydział Teologii; oraz Uniwersytet Warszawski – Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych [dostęp: 5.05.2018, <http://www.studia.net/nauki-o-rodzynie>]. Popularność takiego, nie tylko pedagogicznego podejścia do rodziny stała się bardziej oczywista także w Polsce.

W ostatnim dziesięcioleciu opublikowano wiele monografii autorskich i współautorskich prac zbiorowych z zakresu psychologii rodziny (m.in. Liberska, Janicka, red., 2014) czy socjologii rodziny (m.in. Szlendak, 2012). Ciekawe, ile z pedagogiki rodziny. Podejmę ten wątek w dalszym podrozdziale. Jak podkreśliła S. Badora: „Najczęściej rodzinę rozpatruje się na gruncie socjologii, ale wiele uwagi poświęca jej także psychologia, antropologia kulturowa, prawo, a przede wszystkim pedagogika, głównie pedagogika opiekuńcza, w której rodzinę traktuje się jako najważniejsze środowisko opiekuńczo-wychowawcze” (Badora, 2015, s. 9). W zacytowanej refleksji autorka ukazała jednoznaczny związek pedagogiki opiekuńczej z pedagogiką rodziny.

Pedagogika opiekuńcza jest rozwiązaniem polskim, stąd jej dorobek, który wyrósł m.in. z pedagogiki społecznej, obecnie ponownie jest do niej włączany. Jest to konsekwencją ujednolicania rozwiązań istniejących na świecie, mających

na celu wymianę myśli naukowej, doskonalenie systemu kształcenia profesjonalistów. Można jednak sformułować pytanie, jakie są tego niekorzystne konsekwencje dla rodzimej nauki i jak należy postępować, żeby wykorzystać jej dorobek? Jako niekorzystne należy ocenić to, że koncepcje teoretyczne opieki nie są obecnie doceniane, uwzględniane, dobrze rozumiane (Gajewska, 2009a). Często są one pomijane, zarówno w rozważaniach naukowych, jak i metodycznych wychowania (Muszyńska, 2012; Gajewska, 2009a; Badora 2017, s.79-80) oraz edukacji.

Opieka zbyt często sprowadzana jest w praktyce, a niekiedy w rozważaniach naukowych, do zapewnienia warunków życia na poziomie minimalistycznym, tj. bezpieczeństwa lub pomagania w sytuacjach zagrożenia, a nie realizowania wszystkich i w pełnym wymiarze jej funkcji (homeostatycznej, egzystencjalnej, regulacyjnej, usamodzielniającej, socjalizacyjnej, osobotwórczej) (Dąbrowski, 2006c, s. 70-86). Nie zawsze obejmuje ona wszystkie rodzaje działania (profilaktyczne, bieżące, interwencyjne, kompensacyjne, resocjalizacyjne, rewalidacyjne) (Gajewska, 2009b, s. 36-37). Praca z rodziną, współpraca z rodzicami, system polityki prorodzinnej w Polsce są nadal działaniami mocno zaniedbanymi w realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczej w stosunku do osób jej wymagających, głównie dzieci i osób starszych, czy niepełnosprawnych podlegających procesowi opieki niekiedy przez całe swoje życie.

2. AKTUALNE KSZTAŁCENIE W POLSKICH PUBLICZNYCH KLASYCZNYCH UNIWERSYTETACH ODZWIERCIEDLAJĄCE ROZUMIENIE, ZWIĄZKI I STAN PEDAGOGIKI OPIEKUŃCZEJ I PEDAGOGIKI RODZINY ORAZ ICH METODYK SZCZEGÓŁOWYCH

O tożsamości danej subdyscypliny, kierunkach jej rozwoju świadczy także kształcenie w uczelniach wyższych. Jednocześnie odzwierciedla ono zapotrzebowanie społeczne na specjalistów w danej dziedzinie. Dlatego poszukując związków pomiędzy pedagogiką opiekuńczą i pedagogiką rodziny, proponuję kilka refleksji dotyczących tego obszaru.

Kształcenie na studiach wyższych na kierunku pedagogika w specjalności pedagogika opiekuńczo-wychowawcza ma w Polsce swoją długą tradycję, począwszy od 1973 roku. Nie ma natomiast kształcenia w specjalności pedagogika rodziny. Jednak przekształcenia nazw i treści kształcenia odzwierciedlają zarówno zmiany w zapotrzebowaniu na pedagogów opiekuńczych, jak i pedagogów rodziny.

Dla przykładu – kształcenie, znane mi osobiście od 36 lat, które odbywa się na Uniwersytecie Zielonogórskim, a zainicjowane w Wyższej Szkole Pedagogicznej

w 1974 roku, zaś dzienne w 1980 roku, rozpoczęto od nazwy specjalności „pedagogika opiekuńczo-wychowawcza”, poprzez m.in.: opieka i profilaktyka środowiskowa (rok akad. 1999/2000), opieka i pomoc środowiskowa (rok akad. 2000/2001), opieka i profilaktyka niedostosowania społecznego (rok akad. 2003/2004) oraz pedagogika opiekuńczo-wychowawcza i profilaktyka (Gajewska, 2011), rozpoczęta od roku akad. 2011/2012, która obowiązuje do dzisiaj, zarówno na studiach I, jak i II stopnia.

Na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy kształcenie na studiach I stopnia na kierunku pedagogika odbywa się w specjalnościach: opieka i wychowanie z profilaktyką społeczną oraz opieka nad dzieckiem i wczesne wspomaganie rozwoju, a na studiach II stopnia pedagogika opiekuńcza [<http://www.rekrutacja.ukw.edu.pl/oferta/studia-drugiego-stopnia/pedagogikaopiekuncza-magisterskie#.wumbys5uam8>, dostęp: 2.05.2018].

Na Uniwersytecie Gdańskim kształcenie odbywa się na kierunku pedagogika, na studiach I stopnia na specjalnościach: pedagogika opiekuńczo-wychowawcza z gerontologią społeczną, pedagogika opiekuńczo-wychowawcza z edukacją seksualną [https://wns.ug.edu.pl/strona/34266/pedagogika_-_studia_i_stopnia, dostęp: 27.04.2018], a na studiach II stopnia: pedagogika opiekuńcza z poradnictwem rodzinnym i pedagogika społeczna [https://wns.ug.edu.pl/strona/34265/pedagogika_-_studia_ii_stopnia, dostęp: 27.04.2018].

Na Uniwersytecie Jagiellońskim realizowana specjalność nosi nazwę pedagogika społeczno-opiekuńcza, zaś na Uniwersytecie Warszawskim na studiach I stopnia nazywa się pomoc społeczno-wychowawcza dziecku i rodzinie, a na II stopniu – studia nad dzieckiem i rodziną.

Dla porównania wymienionych specjalności pedagogicznych powiązanych z pedagogiką opiekuńczą i pedagogiką rodziny warto wspomnieć, jakie specjalności proponowane są na kierunku nauki o rodzinie. Na Wydziale Teologicznym UMK na kierunku nauki o rodzinie na I i II stopniu prowadzone są następujące specjalności: 1) nauczycielska – wychowanie do życia w rodzinie i etyka, 2) asystent i doradca rodziny, 3) pozamedyczna pomoc hospicyjno-geriatryczna [<https://www.teologia.umk.pl/panel/wp-content/uploads/Plan-studiow-I-st.pdf>, dostęp: 2.05.2018].

Na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego na studiach na I i II stopniu na kierunku nauki o rodzinie proponowane są specjalności takie, jak: asystent rodziny, opiekun osoby starszej i chorej terminalnie [<http://diecezja.opole.pl/index.phpwiadomosci/aktualnosci/ogolne/4064-oferta-edukacyjna-wydzialu-teologicznego>, dostęp: 19.07.2018].

Na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, w Instytucie Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej na studiach II stopnia na kierunku

nauki o rodzinie proponowane są następujące specjalności: poradnictwo specjalistyczne, przedsiębiorczość społeczna i wychowanie do życia w rodzinie. W ramach studiów I i II stopnia na kierunku nauki o rodzinie i I stopnia na kierunku praca socjalna Instytut zaproponował studentom specjalności: psychoprofilaktyka rodzinna, polityka rodzinna, poradnictwo specjalistyczne, przedsiębiorczość społeczna, profilaktyka i rehabilitacja społeczna, przeciwdziałanie problemom społecznym – streetworking [http://www.kul.pl/nauki-o-rodzynie,art_49725.html, dostęp: 2.05.2018].

Zgromadzone przykłady realizowanych aktualnie specjalności kształcenia, odzwierciedlają tendencje zmiany przedmiotu zainteresowań zarówno pedagogiki opiekuńczej, jak i pedagogiki rodziny. Związane jest to z przekształceniami dokonywanymi się w rzeczywistości opiekuńczo-wychowawczej oraz w rodzinie, co zmienia podejścia do badań i także metod pracy, a tym samym wymaga kształcenia profesjonalistów. Dokładniejsze i kolejne związki można wskazać w realizowanych w planach kształcenia przedmiotach ich nazwach oraz treściach – katalogach.

Bardzo często jednak z realizowanego o różnej nazwie przedmiotu kształcenia akademickiego pedagogika opiekuńczo-wychowawcza, pedagogika opiekuńcza wyodrębniono lub równolegle wprowadzono przedmiot pedagogika rodziny. Adekwatnie do nich realizowane są metodyki pracy opiekuńczo-wychowawczej i metodyki pracy z rodziną.

Na Uniwersytecie Zielonogórskim od kilkunastu już lat w kształceniu wyższym został wyodrębniony przedmiot pedagogika rodziny i szczegółowy do niego metodyka pracy z rodziną obok realizowanych w węższej treści pedagogiki opiekuńczej oraz metodyki pracy opiekuńczo-wychowawczej. Dodatkowo wyeksponowane zostało jej rozszerzenie, a w zasadzie położenie większego akcentu na profilaktykę. Obecna nazwa specjalności brzmi: „pedagogika opiekuńczo-wychowawcza i profilaktyka”. W planie studiów I stopnia natomiast mocno zaznacza się m.in.: pedagogika opiekuńczo-wychowawcza i metodyka pracy opiekuńczo-wychowawczej, pedagogika rodziny i metodyka pracy z rodziną, pedagogika specjalna i metodyka pracy z dzieckiem niepełnosprawnym, pedagogika resocjalizacyjna i metodyka profilaktyki w środowisku otwartym.

3. STRUKTURY AKADEMICKIE W POLSCE PEDAGOGIKI OPIEKUŃCZEJ LUB PEDAGOGIKI RODZINY

Utworzone struktury akademickie stanowią odzwierciedlenie kierunków poszukiwań badawczych obu subdyscyplin, których związki założyłam przedstawić w niniejszym artykule. Prezentuję aktualny ich stan, tj. na dzień 5 maja 2018 roku. Proponuję prześledzić ich układ na podstawie analizy w osiemnastu polskich publicznych i klasycznych uniwersytetach. I tak utworzone są na:

- Uniwersytecie w Białymstoku – Wydział Pedagogiki i Psychologii, Zakład Pedagogiki Społecznej
- Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy – Wydział Pedagogiki i Psychologii, Katedra Pedagogiki Opiekuńczej i Profilaktyki Społecznej
- Uniwersytecie Gdańskim – Zakład Pedagogiki Społecznej oraz Zakład Badań nad Dzieciństwem i Szkołą
- Uniwersytecie Śląskim w Katowicach – Wydział Nauk Społecznych, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Instytut Pedagogiki, Katedra Pedagogiki Społecznej
- Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach – Wydział Nauk Społecznych, Instytut Nauk Pedagogicznych, Zakład Pedagogiki Opiekuńczo-Wychowawczej i Resocjalizacji
- Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie – Wydział Filozoficzny, Instytut Pedagogiki, Zakłady: Teorii Wychowania i Opieki oraz Pedagogiki Społecznej i Andragogiki
- Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie – Wydział Pedagogiki i Psychologii, Instytut Pedagogiki, Zakład Pracy Socjalnej
- Uniwersytecie Łódzkim – Wydział Nauk o Wychowaniu, Katedra Pedagogiki Społecznej, Katedra Teorii Wychowania, Katedra Badań Edukacyjnych
- Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie – Wydział Nauk Społecznych, Katedra Pedagogiki Opiekuńczej
- Uniwersytecie Opolskim – Wydział Nauk Społecznych, Instytut Nauk Pedagogicznych, Katedra Pedagogiki Społecznej
- Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – Wydział Studiów Edukacyjnych, Zakład Podstaw Wychowania i Opieki
- Uniwersytecie Rzeszowskim – Katedra Nauk o Rodzinie, Zakład Pedagogiki Społecznej i Resocjalizacji, Zakład Pedagogiki Opiekuńczej
- Uniwersytecie Szczecińskim – Wydział Humanistyczny, Instytut Pedagogiki, Katedra Pedagogiki Społecznej

- Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu – Wydział Nauk Pedagogicznych, Katedra Opieki, Profilaktyki i Resocjalizacji
- Uniwersytecie Warszawskim – Wydział Pedagogiczny, Zakład Problemów Społecznych Dziecka i Rodziny
- Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – Wydział Studiów nad Rodziną, Katedra Pedagogiki Rodziny, Wydział Nauk Pedagogicznych: Katedra Pedagogiki Społecznej i Pedagogiki Pracy
- Uniwersytecie Wrocławskim – Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych, Instytut Pedagogiki, Zakład Edukacji Międzykulturowej i Badań nad Wsparciem Społecznym
- Uniwersytecie Zielonogórskim – Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii, Instytut Pedagogiki, Zakład Pedagogiki Opiekuńczej i Rodziny.

Na podstawie tego zestawienia można sformułować wniosek, że w polskich klasycznych uniwersytetach istnieje bardzo duże zróżnicowanie struktur, które utożsamiane są z pedagogiką opiekuńczą, teorią opieki i wychowania oraz z pedagogiką rodziny. W niektórych nie są one w ogóle wyodrębnione i funkcjonują katedry lub zakłady pedagogiki społecznej. W niektórych istnieją wyłącznie struktury, mające w nazwie tylko pedagogikę opiekuńczą lub pedagogikę rodziny, czy obie razem. Inną i ciekawą kwestią byłaby może analiza struktur w uczelniach wyższych niepublicznych. Dla przykładu – na Wydziale Nauk Społecznych KUL, w Instytucie Pedagogiki funkcjonuje Katedra Pedagogiki Rodziny im. Ks. prof. Piotra Poręby, a na Wydziale Teologii: Katedra Integracji Społecznej Osób z Niepełnosprawnością, Katedra Opieki Społecznej Paliatywnej i Hospicyjnej, Katedra Psychopedagogiki Rodziny, Katedra Życia Społecznego Rodziny i Katedra Zdrowia Publicznego [www.kul.pl/nauki-o-rodzinie,art_49725.html, dostęp: 5.05.2018].

4. DOROBEK NAUKOWY I METODYCZNY Z ZAKRESU PEDAGOGIKI OPIEKUŃCZEJ I PEDAGOGIKI RODZINY W LATACH 2008-2018

Odzwierciedleniem stanu rozwoju subdyscypliny naukowej są m.in. opublikowane autorskie lub współautorskie monografie, prace zbiorowe, artykuły w czasopiśmie. Poniżej przedstawiam zgromadzone ich zestawienie za lata 2008-2018, z krótką refleksją ukierunkowaną na poszukiwanie związków między pedagogiką opiekuńczą a pedagogiką rodziny.

5. PRACE MONOGRAFICZNE/WSPÓLAUTORSKIE Z LAT 2008-2018

W latach 2008-2018 opublikowane zostały m.in. następujące monografie autorskie lub współautorskie z zakresu pedagogiki opiekuńczej i jej metodyk szczegółowych, które odwołują się do nich w tytule i które wymienione są chronologicznie: Gajewska, 2009a; Gajewska, 2009b; Badora, 2013; Albański, Gola, 2013; Górnicka, 2014; Gajewska, Turska, 2011, t. 12; Gajewska G., Gajewska J., 2012; Gajewska, Szczęsna, Doliński, 2008, t. 2, t. 3 i t. 5; Gajewska, Szczęsna, Rewińska, 2008, t. 10; Gajewska, Szczęsna, Turska, 2009, t. 11; Gajewska, Turska, 2011, t. 12; Gajewska G., Gajewska J., 2012.

Z zakresu pedagogiki rodziny i jej metodyk szczegółowych wymienić można: Kawula, Brągiel, Janke, 2014; Cudak, 2012; Jezioranski, Opozda, Rynio, 2012; Biernat, Przeperski, 2015; Ładyżyński, 2012; Ratajczak, 2016.

Podsumowując powyższe zestawienie, warto zwrócić uwagę na niewielki dorobek podręcznikowy, który został opracowany w latach 2008-2018. Czyżby wskazywał na zastój obu subdyscyplin? Z pewnością wskazane jest pilne opracowanie monograficzne zaktualizowanych podręczników. Niekoniecznie oznaczać to musi, że wcześniejsze koncepcje teoretyczne się zdezaktualizowały. Biorąc jednak pod uwagę ogromny rozwój wiedzy dostarczającej argumentów na wzmocnienie naukowości, warto jednak pomyśleć o takim wznowieniu.

6. WYBRANE PRACE POD REDAKCJĄ OPUBLIKOWANE W LATACH 2008-2018

W latach 2008-2018 opublikowanych zostało zdecydowanie więcej prac zbiorowych z obszaru obu omawianych subdyscyplin aniżeli monograficznych. Dodać należy, że poniższe ich zestawienie zdecydowanie nie jest pełnym, dlatego wytłumaczyć się wypada z tego, że za kryterium doboru wzięto pod uwagę zastosowanie w tytule nazwy subdyscypliny lub jej metodyki odzwierciedlającej ich specyfikę.

Z zakresu pedagogiki opiekuńczej wymienić można następujące publikacje pod redakcją: Jundziłł, Pawłowska, red., 2008; Apanel, red., 2009; Badora, Róg, Zięba-Kołodziej, red., 2014; Badora, Zięba-Kołodziej, red., 2015; Szczepańska, red., 2015; Pietruszka, red., 2016; Kustra, Fopka-Kowalczyk, Bandura, red., 2017.

Krótko odnosząc się do ich treści, należy stwierdzić, że trzy z nich zawierają dużą część tekstów dotyczących teorii i metodologii subdyscypliny. Dodać trzeba,

że praca z 2015 roku pod redakcją S. Badory i B. Zięby-Kołodziej w całości dotyczy opiekuńczo-wychowawczych aspektów rodziny. Można więc powiedzieć, że stanowi jednocześnie pracę z pedagogiki rodziny.

Z zakresu pedagogiki rodziny wymienić można m.in. następujące publikacje pod redakcją: Ładyżyński, red., 2012; Jurczyk, Gandecka, red., 2015; Marczewski, Gawrych, Opozda, Sakowicz, Solak, red., 2016; Marczewski, Gawrych, Opozda, Sakowicz, Skrzydlewski, red., 2017; Miłkowska, Nowicka, Wawryk, red., 2017; Ładyżyński, Piotrowska, Kasprzak, red., 2017; Brągiel, Górnicka, red., 2017.

Już tylko wymienione publikacje wskazują na rosnące w ostatnim dziesięcioleciu zainteresowanie opieką i wychowaniem w rodzinie. Na tej podstawie można też stwierdzić, że istnieją wyraźne związki pedagogiki rodziny z pedagogiką opiekuńczą, specjalną, resocjalizacyjną i społeczną.

7. CZASOPISMA NAUKOWE I POPULARNONAUKOWE

Kolejnym wskaźnikiem rozwoju nauki jest wydawanie czasopism, które skupiają się wokół prezentowania wyników badań z danej subdyscypliny, wiedzy o zjawisku, czy metodycznych dyrektyw odnoszących się do konkretnych problemów, zjawisk rzeczywistości opiekuńczo-wychowawczej i rodziny.

W obszarze pedagogiki opiekuńczej za takie uważa się periodyk „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, ukazujący się od 1961 roku – 10 numerów rocznie. Od 2017 roku zmienił się jego wydawca. Instytut Rozwoju Służb Społecznych przekazał czasopismo, znajdujące się na liście B, Wydawnictwu Akademii Pedagogiki Specjalnej. Opis treści z lat wcześniejszych i obecnych odzwierciedla mniejszy nacisk na koncepcje teoretyczne opieki i wychowania, pomocy. Jak podano bowiem:

Kompleksowo przedstawiają aktualne problemy opieki, wychowania i wsparcia społecznego, z uwzględnieniem ich aspektów teoretycznych, rezultatów badań i diagnoz, propozycji praktycznych, a szczególnie szeroko zweryfikowanych doświadczeń. Prezentują nowe – rodzime i zagraniczne – idee, koncepcje oraz rozwiązania opiekuńcze i wychowawcze dotyczące funkcjonowania dzieci i młodzieży we wszystkich środowiskach ich życia. W ostatnich latach szczególnie wiele miejsca zajmują w czasopiśmie zagadnienia związane z reformą systemu pomocy dziecku i rodzinie, doradztwem psychologiczno-pedagogicznym oraz wzmocnieniem opiekuńczo-wychowawczej funkcji szkoły i innych instytucji edukacyjnych. W tym roku problematyka ta zostanie poszerzona o rozpoznanie szans i zagrożeń wychowawczych związanych z funkcjonowaniem dzieci i młodzieży w wirtualnych środowiskach społecznych [„Problemy [...]”, dostęp: 5.05.2018].

Twórcy pedagogiki rodziny redagują m.in. kwartalnik Społecznej Akademii Nauk w Łodzi „Pedagogika Rodziny. Family Pedagogy”, Katedra Pedagogiki Rodziny KUL wydaje „Roczniki Pedagogiczne” (z. 4), Uniwersytet Wrocławski – „Wychowanie w Rodzinie. Family Upbringing” (czasopismo Open Access). „Studia nad Rodziną” (do roku 2015 półrocznik, obecnie kwartalnik) Wydziału Studiów nad Rodziną Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie zostały pomyślane jako forum wymiany wieloaspektowej refleksji naukowej związanej z problematyką małżeństwa i rodziny. Tego typu ujęcie jest owocem wieloletnich wysiłków Wydziału (wcześniej Instytutu Studiów nad Rodziną) zmierzających do stworzenia interdyscyplinarnego programu badań nad rodziną [<http://www.snr.wsr.uksw.edu.pl/>, dostęp: 2.05.2018].

Podsumowując wątek odzwierciedlenia omawianych subdyscyplin i ich związków mających wyraz w ogólnopolskich czasopismach naukowych, należy podkreślić, że tych związanych z rodziną, pedagogiką rodziny przybywa i jest zdecydowanie więcej, niż podejmujących treści pedagogiki opiekuńczej.

ZAKOŃCZENIE

Zaprezentowane analizy porównawcze są rzadko podejmowane, stąd ich przedstawienie. Dodać należy, że w tej krótkiej refleksji zostały one jedynie zarysowane, z pewnością warto byłoby ten temat poszerzyć oraz uszczegółowić. Coraz częściej mowa jest o naukach o rodzinie w ujęciu interdyscyplinarnym, co wydaje się kierunkiem rozwoju wielu dyscyplin i subdyscyplin. W tym nurcie lokowane mogą być także pedagogika opiekuńcza i pedagogika rodziny. Wyodrębnienie się pedagogiki rodziny jako niezależnej subdyscypliny pedagogicznej stało się faktem. Ma ona obecnie dorobek naukowy, rozwinięte metodyki pracy z rodziną, czasopisma naukowe, kadre naukową utożsamiającą się z nią. Pedagogika opiekuńcza wolniej, ale także nadal gromadzi dorobek naukowy i metodyczny, który odnosi się do wyraźnie istniejącego obszaru praktyki pedagogicznej. Coraz częściej ujmowana jest jako pedagogika społeczna. W szerokim rozumieniu tej subdyscypliny, szczególnie odrębnej od innych, pomimo że nie jest ona odzwierciedlona poza Polską, można stwierdzić, że znaczący obszar zainteresowań pedagogiki rodziny jest wspólny z pedagogiką opiekuńczą. Na zakończenie, nawiązując do tytułu niniejszego opracowania trzeba dodać, że obie pedagogiczne subdyscypliny rozwijają się. Wskazując perspektywy tych procesów, warto podkreślić znaczenie znajomości dorobku zarówno pedagogiki opiekuńczej, jak i rodziny ze względu na ważne pole wspólne przedmiotu ich zainteresowania.

BIBLIOGRAFIA

- Pedagogika Rodziny. Family Pedagogy*. Społeczna Akademia Nauk w Łodzi, <http://pedagogika-rodziny.spoleczna.pl/index.php/o-nas/o-kwartalniku> [dostęp: 5.05.2018].
- Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, <http://www.aps.edu.pl/uczelnia/wydawnictwo/czasopisma/problemy-opiekuńczo-wychowawcze/o-czasopiśmie/> [dostęp: 5.05.2018].
- Studia Nad Rodziną*. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, <http://www.snr.wsr.uksw.edu.pl/> [dostęp: 2.05.2018].
- Wychowanie w Rodzinie. Family Upbringing*. Uniwersytet Wrocławski, <http://wwr.uni.wroc.pl/en> [dostęp: 9.05.2018].
- ALBAŃSKI, L., GOLA, S. (red.) (2013). *Wybrane zagadnienia z pedagogiki opiekuńczej*. Jelenia Góra: Wydawnictwo KPSW.
- APANEL, D. (red.) (2009). *Opieka i wychowanie – tradycja i problemy współczesne*. Kraków: OW Impuls.
- BADORA, S. (2013). *Człowiek jako istota opiekująca się. Szkice pedagogiczne*. Tarnobrzeg: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej.
- BADORA, S. (2015). Wprowadzenie. W: S. BADORA, B. ZIĘBA-KOŁODZIEJ (red.) (2015). *Pedagogika opiekuńcza. Perspektywy myślenia o rodzinie* (s. 9-12). Warszawa: Difin.
- BADORA, S. (2017). Pedagogika opiekuńcza – jej rozwój i aktualne problemy (pedagogika opiekuńcza – nauka o opiece i wsparciu). W: Cz. KUSTRA, M. FOPKA-KOWALCZYK i A. BANDURA (red.), *Opieka i wsparcie jako zadanie całonocne. Studia z pedagogiki opiekuńczej* (s. 67-85). Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- BADORA, S., RÓG, A., ZIĘBA-KOŁODZIEJ, B. (red.) (2014). *Pedagogika opiekuńcza. W poszukiwaniu rozwiązań teoretycznych i praktycznych*. Tarnobrzeg: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej.
- BADORA, S., ZIĘBA-KOŁODZIEJ, B. (red.) (2015). *Pedagogika opiekuńcza. Perspektywy myślenia o rodzinie*. Warszawa: Difin.
- BIERNAT, T., PRZEPERSKI, J. (2015). *Zintegrowane wsparcie rodziny w środowisku lokalnym: centrum dla rodzin*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- BRĄGIEL, J., GÓRNICKA, B. (red.) (2017). *Rodzicielstwo w różnych fazach rozwoju rodziny*. Opole: Wydawnictwo UO.
- CUDAK, H. (2012). Rola kultury pedagogicznej rodziców w eliminowaniu dysfunkcji rodziny. *Pedagogika Rodziny*, 2(3), 15-22.
- DANILEWICZ, W. (2011). Tożsamość rodzinna „ponad granicami” w świetle koncepcji transnarodowej przestrzeni społecznej. *Pogranicze. Studia Społeczne*, 17, 30-42.
- DĄBROWSKI, Z. (2006a). *Pedagogika opiekuńcza w zarysie* (t. 1). Olsztyn: Wydawnictwo UWM.
- DĄBROWSKI, Z. (2006b). *Pedagogika opiekuńcza*. W: B. ŚLIWERSKI (red.), *Pedagogika* (t. 3, s. 253-277). Gdańsk: GWP.
- DĄBROWSKI, Z. (2006c). *Pedagogika opiekuńcza w zarysie* (t. 2). Olsztyn: Wydawnictwo UWM.
- GAJEWSKA, G. (1997). *Problemy – dylematy wynikające z teorii potrzeb dla teorii i praktyki opieki nad dzieckiem*. Zielona Góra: WSP.
- GAJEWSKA, G. (2016). Transmisja domu w pieczy zastępczej. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 10, 3-11.
- GAJEWSKA, G., TURSKA, E. (2011). Teoretyczno-metodyczne aspekty opieki i wychowania w świetlicy: scenariusze spotkań, programy (t. 12). Zielona Góra: PEKW Gaja.
- GAJEWSKA, G. (2008). Pedagogika opiekuńcza w Polsce po 2000 roku. W wybranych aspektach analizy. W: E. JUNDZILL, R. PAWŁOWSKA (red.), *Pedagogika opiekuńcza. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość* (s. 475-490). Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- GAJEWSKA, G. (2009a). *Wsparcie dziecka w rozwoju. Konteksty opieki i edukacji*. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza UZ.

- GAJEWSKA, G. (2009b). *Pedagogika opiekuńcza. Elementy metodyki*. Zielona Góra: PEKW Gaja.
- GAJEWSKA, G. (2011). Kształtowanie się tożsamości zielonogórskiej pedagogiki opiekuńczej. W: G. MILKOWSKA, M. FURMANEK (red.), *Kształtowanie się tożsamości zielonogórskiej pedagogiki (1971-2011)* (s. 79-86). Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza UZ.
- GAJEWSKA, G. (2012). Wybrane elementy ogólnej metodyki współpracy wychowawców, pedagogów, opiekunów z rodziną. W: G. GAJEWSKA, J. GAJEWSKA, *Współpraca z rodzicami. Wskazówki, programy, scenariusze spotkań* (t. 1, s. 8-42). Zielona Góra: PEKW Gaja.
- GAJEWSKA, G. (2017). Teoretyczne podstawy działalności opiekuńczo-wychowawczej, czyli o meandrach naukowych opracowanych w Polsce koncepcji oraz ich umiędzynarodawiania i rozwoju w rozstrzygnięciu odpowiedzi na pytanie: Czy opieka i wsparcie mogą być zadaniem całościowym. W: Cz. KUSTRA, M. FOPKA-KOWALCZYK i A. BANDURA (red.), *Opieka i wsparcie jako zadanie całościowe. Studia z pedagogiki opiekuńczej* (s. 85-94). Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- GAJEWSKA, G., GAJEWSKA, J. (2012). *Współpraca z rodzicami. Wskazówki, programy, scenariusze spotkań* (t. 1). Zielona Góra: PEKW Gaja.
- GAJEWSKA, G., SZCZĘSNA, A., DOLIŃSKI, A. (2008). *Teoretyczno-metodyczne aspekty wychowania. Scenariusze zajęć wychowawczych* (t. 2). Zielona Góra: PEKW Gaja.
- GAJEWSKA, G., SZCZĘSNA, A., DOLIŃSKI, A. (2008). *Teoretyczno-metodyczne aspekty wychowania młodzieży a warsztat pedagoga. Scenariusze zajęć wychowawczych* (t. 3). Zielona Góra: PEKW Gaja.
- GAJEWSKA, G., SZCZĘSNA, A., DOLIŃSKI, A. (2008). *Teoretyczne i metodyczne aspekty kalendarza wychowawcy. Scenariusze zajęć wychowawczych* (t. 5). Zielona Góra: PEKW Gaja.
- GAJEWSKA, G., SZCZĘSNA, A., REWIŃSKA, E. (2008). *Teoretyczno-metodyczne podstawy warsztatu wychowawcy kolonii. Scenariusze zajęć wychowawczych. Programy kolonii, półkolonii, obozów, biwaków* (t. 10). Zielona Góra: PEKW Gaja.
- GAJEWSKA, G., SZCZĘSNA, A., TURSKA, E. (2009). *Teoretyczno-metodyczne podstawy opieki i wychowania w internacie i bursie szkolnej. Scenariusze spotkań wychowawczych z młodzieżą* (t.11). Zielona Góra: PEKW Gaja.
- GÓRNICKA, B. (2014). *Metodyka pracy opiekuńczo-wychowawczej – wybrane zagadnienia. Podręcznik akademicki*. Opole: Wydawnictwo UO.
- JANKE, A.W. (red.) (2003). *Pedagogika rodziny na progu XXI wieku. Rozwój, przedmiot, obszary refleksji i badań*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- JEZIORANSKI, M., OPOZDA, D., RYNIO, A. (2012). *Rodzina przestrzenią rozwoju osoby. Perspektywa pedagogiczna*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- JUNDZILL, E., PAWŁOWSKA, R. (red.) (2008). *Pedagogika opiekuńcza. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- JURCZYK, E., GANDECKA, E. (red.) (2015). *Trajektorie więzi rodziny współczesnej* (t.11). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- KAWULA, S. (1998). Wstęp. W: S. KAWULA, J. BRĄGIEL, A.W. JANKE, *Pedagogika rodziny. Obszar i panorama problematyki*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- KAWULA, S. (2006). *Pedagogika społeczna. Dokonania – aktualność – perspektywy*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- KAWULA, S., BRĄGIEL, J., JANKE, A.W. (1998). *Pedagogika rodziny. Obszar i panorama problematyki*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- KAWULA, S., BRĄGIEL, J., JANKE, A.W. (2014). *Pedagogika rodziny. Obszar i panorama problematyki*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- KUSTRA, Cz., FOPKA-KOWALCZYK, M., BANDURA, A. (red.) (2017). *Opieka i wsparcie jako zadanie całościowe. Studia z pedagogiki opiekuńczej*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- LIBERSKA, H., JANICKA, I. (red.) (2014). *Psychologia rodziny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- ŁADYŻYŃSKI, A. (red.) (2012). *Pedagogika rodziny – in statu nascendi czy uznana subdyscyplina?* Wrocław: OW ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe.
- ŁADYŻYŃSKI, A., PIOTROWSKA, M., KASPRZAK, M. (red.) (2017). *Dom rodzinny w doświadczeniu (auto)biograficznym*. Wrocław: Instytut Pedagogiki UW.
- MACIASZKOWA, J. (1993). Pedagogika opiekuńcza. W: W. POMYKAŁO (red.). *Encyklopedia pedagogiczna* (s. 552-558). Warszawa: Wydawnictwo Innowacja.
- MARCZEWSKI, M., GAWRYCH, R., OPOZDA, D., SAKOWICZ, T., SOLAK, A. (red.) (2016). *Pedagogika rodziny. Podejście systemowe, t. 1: Familiologia*. Gdańsk: Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna.
- MARCZEWSKI, M., GAWRYCH, R., OPOZDA, D., SAKOWICZ, T., SKRZYDLEWSKI, P. (red.) (2017). *Pedagogika rodziny. Podejście systemowe, t. 2: Wychowanie rodzinne*. Gdańsk: Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna.
- MILKOWSKA, G., NOWICKA, A., WAWRYK, L. (red.) (2017). *Teoretyczne i praktyczne wymiary przemocy w rodzinie*. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza UZ.
- MUSZYŃSKA, E. (2012). Miejsce opieki we współczesnej pedagogice. *Rocznik Lubuski*, 38(2), 91-104.
- OKOŃ, W. (1987). *Słownik pedagogiczny*. Warszawa: PWN.
- OPOZDA, D. (2012). Rozwój wiedzy w pedagogice rodziny w kontekście wybranych problemów metodologicznych pedagogiki. W: A. ŁADYŻYŃSKI (red.), *Pedagogika rodziny – in statu nascendi czy uznana subdyscyplina?* (s. 63-85). Wrocław: OW ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe.
- OPOZDA, D. (2014). Interdyscyplinarność i intradyscyplinarność w pedagogice rodziny. *Paedagogia Christiana*, 2(34), 169-182.
- PIETRUSZKA, L. (red.) (2016). *Opieka, wychowanie, wsparcie. Współczesne wyzwania dla teorii i praktyki pedagogicznej*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- PILCH, T. (red.) (2005). *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- PYRZYK, I. (2017). Pedagogika opiekuńcza – geneza, rozwój, tożsamość (czyli jej miejsce, a raczej jego brak w ramach współczesnej pedagogiki polskiej). W: Cz. KUSTRA, M. FOPKA-KOWALCZYK i A. BANDURA (red.), *Opieka i wsparcie jako zadanie calożyciowe. Studia z pedagogiki opiekuńczej* (s. 41-66). Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- RADZIEWICZ-WINNICKI, A. (2008). *Pedagogika społeczna w obliczu realiów codzienności*. Warszawa: WAiP.
- RADZIEWICZ-WINNICKI, A. (2014). *Żywiłowość otaczającej społeczności a szansa na homeostazę społeczną. Studia, szkice i refleksje socjopedagogiczne*. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza UZ.
- RATAJCZAK, Ł. (2016). *Ojcostwo w doświadczeniach niepełnoletnich chłopców*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- SZCZEPAŃSKA, M. (red.) (2015). *Praca opiekuńczo-wychowawcza, t. 1: Kontekst teoretyczny*. Gdynia: Akademia Marynarki Wojennej.
- SZLENDAK, T. (2012). *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- TURSKA, E. (2013). *Indywidualne i społeczne wymiary tożsamości przyszłych pedagogów*. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza UZ.
- TYSZKA, Z. (1998). Socjologia rodziny a pedagogika rodziny. Przedmiot badań – możliwości współdziałania badawczego. *Rocznik Pedagogiki Rodziny*, 1.
- WILK, J. (2016). *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- WINIARSKI, M. (2017). *W kręgu pedagogiki społecznej. Studia – szkice – refleksje*. Łódź: Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk.
- WINIARSKI, M. (2005). Pedagogika opiekuńcza. W: T. PILCH (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku* (t. 4, s. 173-179). Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

PEDAGOGIKA OPIEKUŃCZA A PEDAGOGIKA RODZINY
W TEORII, METODYCE I PRAKTYCE. RAZEM CZY OSOBNO?

STAN I PERSPEKTYWY ROZWOJU

Streszczenie

Celem podjętej refleksji jest uzupełnienie wiedzy o związkach zachodzących między pedagogiką opiekuńczą a pedagogiką rodziny, a także pomiędzy ich metodykami i praktyką. Sformułowano następujące problemy badawcze: Czy i jakie związki zachodzą między pedagogiką opiekuńczą a pedagogiką rodziny? Jaki jest stan naukowy tych subdyscyplin, biorąc pod uwagę lata 2008-2018 oraz perspektywy rozwoju? Realizacja celu jest ujęta w procesie wyvodu, na który składa się wprowadzenie w zagadnienie, ukazanie rozumienia zaprezentowanych treści, a także związków zachodzących między pedagogiką opiekuńczą i pedagogiką rodziny. Ukazano specyfikę ich uprawiania, rozumienia kategorii treściowych, rozwijania, a także formy kształcenia w uczelniach wyższych w Polsce. Należy eksplorować podjęty temat i zaplanować dalsze badania naukowe. Pedagogika opiekuńcza i pedagogika rodziny mają wspólny obszar zainteresowań. Badacze mogą więc i powinni współpracować ze sobą i wykorzystywać nowe wyniki.

Słowa kluczowe: pedagogika opiekuńcza; pedagogika rodziny; metodyka pracy opiekuńczo-wychowawczej; metodyka pracy z rodziną

PEDAGOGY OF CARING AND PEDAGOGY OF FAMILY
IN THEORY, METHODOLOGY AND PRACTICE. TOGETHER OR NOT?

CONDITION AND DEVELOPMENT PERSPECTIVE.

Summary

The aim of the research is to complete the knowledge of relations between pedagogy of caring and pedagogy of family, and their methodologies and practices. Comparative analyses refer to years 2008-2018 and future development perspectives. The following research issues have been formulated: do the relations between pedagogy of caring and pedagogy of family exist, and if they do, what are they? What is the scientific condition of the analyzed subdisciplines, regarding years 2008-2018 and development perspectives? The reflection is a study of the literature. The aim of the article is fulfilled in the process of argumentation, which consists of: the introduction of the issue and the presentation of its understanding. Next the relations between pedagogy of caring and pedagogy of family are presented. The presented analysis indicates the scientific achievements collected in years 2008-2018 in both of the pedagogy subdisciplines. The paper presents specifics of their practices, understanding – contents categories, development and forms of academic education in Poland. Furtherer exploration of the undertaken topic is needed, as well as a corresponding research. Pedagogy of caring and pedagogy of family share the field of interests. Consequently researchers can and should cooperate and utilize shared research results.

Key words: care and education methods; pedagogy of caring; pedagogy of family; working with family methods